

LlenguaTG

NO sex@

!stf stsi

@sex ON

LlenguaTG

Guia per a l'ús no sexista del llenguatge a la UAB

Guia per a l'ús no sexista del llenguatge a la Universitat Autònoma de Barcelona

Document elaborat pel Servei de Llengües de la UAB,
amb la participació de Fiona Kelso, Heura Marçal i Mercè Nogués,
i amb la col·laboració d'Amparo Tusón.

Índex

- I. Introducció
- II. Recursos per a l'ús no sexista del llenguatge
 - 1. Ús de la forma femenina
 - Documents*
 - 2. Formes genèriques i altres expressions
 - Documents*
 - 3. Formes dobles
 - Coordinació i concordança en l'ús de les formes dobles*
 - Documents*
 - 4. Expressions neutres o despersonalitzades
 - Documents*
 - 7. Canvis de pronoms
 - Documents*
 - 5. Canvis mínims de redacció
 - Documents*
- III. Estereotips
- IV. Consideracions finals
- V. Referències bibliogràfiques
- VI. Annex

I. Introducció

El català i el castellà són llengües de gènere, és a dir que els substantius (i els adjectius, els articles, els pronoms) en català i castellà varien segons el gènere, que pot ser masculí o femení (els dos únics gèneres que aquestes llengües han conservat del llatí, que també tenia neutre). Aquesta característica bàsica de les llengües romàniques no la comparteixen totes les llengües del món. L'anglès, per exemple, no té flexió de gènere.

Des d'un punt de vista lingüístic, no hem de confondre el gènere amb el sexe. El gènere és una categoria gramatical que fa referència a les paraules (*pebre* és una paraula de gènere masculí en català, en canvi *pimienta* és una paraula de gènere femení en castellà) i el sexe fa referència als éssers vius que es poden classificar en mascles o femelles segons el seu conjunt de trets bioquímics, fisiològics i orgànics. Recollim aquí les dues definicions del DIEC:

sexe m Conjunt de les peculiaritats bioquímiques, fisiològiques i orgàniques que divideixen els individus d'una espècie en mascles i femelles i fan possible entre ells, mitjançant els adequats processos de conjugació o fecundació, una periòdica modificació de la informació genètica.

gènere m Categoria gramatical que en algunes llengües dóna lloc a la distribució dels substantius en classes nominals, en funció d'un cert nombre de propietats formals que es manifesten per mitjà d'afixos flexius, de la concordança amb l'adjectiu o de la referència pronominal.

En català i en castellà, la forma gramatical genèrica (no marcada) és la masculina. És per aquest motiu que, en una gran quantitat de textos, per a fer referència a persones i col·lectius de persones s'utilitzen les formes corresponents al masculí amb pretès valor genèric. En alguns d'aquests textos s'hi explicita, mitjançant una nota o una declaració general, la voluntat de no-discriminació per sexe. No obstant això, el resultat és l'absència de les dones en el discurs.

Afortunadament, en molts casos la mateixa llengua ens forneix eines per resoldre aquesta absència. Es tracta doncs de trobar estratègies lingüístiques per evitar l'ús del masculí com a genèric sempre que sigui possible i reflectir la presència de les dones en els textos que redactem.

Tot això s'ha de combinar amb un principi fonamental de la llengua: l'economia del llenguatge; hem d'aprofitar les possibilitats que ens proporciona la gramàtica, que és flexible i s'adapta a l'evolució de la societat i a les necessitats comunicatives, sense allunyar gaire la redacció dels textos del llenguatge comú formal, és a dir, amb mesura i amb sentit comú, sense violentar la llengua ni caure en expressions forçades o artificioses.

En definitiva, caldrà trobar les estratègies més idònies per a cada cas concret. Diversos factors poden afectar l'aplicació d'aquestes estratègies:

1. La llargada del text: es tendeixen a aplicar amb més rigor en els textos llargs que no pas en els textos curts (on es pot admetre més fàcilment l'ús de les formes dobles, per exemple).
2. El tipus de document: no és el mateix escriure un imprès que escriure un document argumentatiu, per exemple.
3. La coherència interna: qualsevol text ha de presentar una coherència interna de les solucions pel que fa a aquesta qüestió.
4. L'autoria del text: el fet que un text sigui considerat institucional (emès per la mateixa Universitat Autònoma de Barcelona) fa que s'hagi de parar més atenció a aquesta qüestió que no pas si el text és un producte individual (el material docent que pertanyi a un professor o una professora en concret, per exemple).

A la Universitat Autònoma de Barcelona es produeixen una gran quantitat de documents de tipus ben diversos (des de formularis de matrícula fins a articles científics i documents

audiovisuals). Per abordar d'una manera pràctica la qüestió del gènere en el llenguatge, cal d'entrada detectar en quins documents és més rellevant actuar (autoria de la UAB, gran difusió, etc.), en quins documents apareix més sovint aquesta problemàtica (documents de tipus obert —és a dir, de destinatari múltiple o indeterminat—, com ara cartes, circulars, formularis i impresos de tota mena) i quin és el grau de dificultat per trobar una solució i aplicar-la (en determinats tipus de textos, serà més fàcil utilitzar les mateixes estratègies, per exemple en formularis, circulars, etc., però en d'altres, caldrà trobar noves solucions per a cada nou document). La taula de l'annex recull els resultats d'aquesta primera anàlisi en l'àmbit de la UAB.

Passem, doncs, a exposar un seguit de recursos per evitar la discriminació sexista en el llenguatge. Les solucions que proposarem només són solucions possibles que han de ser estudiades per a cada cas i que no s'han d'aplicar mecànicament. Cal procurar que en resulti un llenguatge natural i sempre tenir en compte el context perquè no totes les solucions són adequades a tot arreu.

II. Recursos per a l'ús no sexista del llenguatge

Cap dels recursos que us proposem tot seguit transgredeixen les normes gramaticals del català, del castellà ni de l'anglès. El sexisme lingüístic no és inherent a aquestes llengües com a sistema, sinó que radica en alguns dels usos consolidats i acceptats com a correctes per la comunitat de parlants. Però els usos canvien i el que abans les gramàtiques i els diccionaris consideraven un error o desviació es converteix en norma. Això ens porta evidentment a la concepció de la llengua com a realitat canviant, en contínua ebullició, que evoluciona en cada època per a respondre a les necessitats de la comunitat que la utilitza. És convenient, doncs, que en una societat com la nostra, en què es demana més igualtat entre els sexes, la llengua com a producte social no només reflecteixi aquesta igualtat, sinó que també hi contribueixi.

Amb aquests recursos es pretén assolir dos objectius bàsics: d'una banda, fer visibles les dones en tots els àmbits i en totes les situacions (*recursos de visibilitat*); de l'altra, estalviar la concreció genèrica de les persones implicades i evitar d'haver de fer servir el masculí plural genèric (*recursos d'evitació*).

Abans de continuar, cal puntualitzar que, en el cas de l'anglès, com que només determinats substantius i pronoms tenen marca de gènere, i els adjectius no tenen flexió de gènere ni de nombre, la problemàtica es redueix força i, per aquest motiu, només farem referència a aquesta llengua en els casos en què sigui pertinent.

1. Ús de la forma femenina

Quan ens referim a una persona concreta, cal utilitzar la forma masculina o femenina d'acord amb el sexe d'aquesta persona. En el cas de noms de professions, càrrecs i places, doncs, farem servir les formes femenines quan sabem que fan referència a dones.

Immaculada Marçal, vicerectora d'Economia Marta Nogués, tècnica superior la síndica de greuges l'alumna Beth Kelso la meva advocada
la ministra María Estella, fiscal de la Audència la gerenta tres mèdicas

Quan hi ha una única forma per al masculí i per al femení (noms invariables), l'article femení — determinat o indeterminat— és l'element diferenciador que cal usar. Semblantment, convé usar les formes femenines dels numerals i dels adjectius i pronoms indefinits.

la gerent la cap dues auxiliars Laura Cervelló, estudiant*
la miembro más antigua una estudiante

* En català, el substantiu *estudiant* pot referir-se indistintament a homes i dones, tot i que també hi ha una forma específica per al femení, *estudianta*, d'ús poc freqüent.

Per saber com és la forma femenina d'un nom de professió, ofici, càrrec, etc., consulteu el [DIEC](#) per al català, el [DRAE](#) per al castellà i el [dictionary.com](#) per a l'anglès.

Cal tenir en compte, però, que si estem redactant un text que ha de ser vàlid durant un temps prou llarg, com ara una resolució d'atorgament de funcions, convé utilitzar un nom genèric, o bé

una denominació doble, en previsió que aquell càrrec pugui ser ocupat més endavant per una altra persona.

Proposem	En lloc de
La direcció ha d'avisar amb vint dies d'antelació de...	La directora ha d'avisar amb vint dies d'antelació de...
Correspon al vicerector o vicereктора d'Economia signar les resolucions de...	Correspon a la vicereктора d'Economia signar les resolucions de...

Documents

S'utilitzarà la forma femenina, doncs, quan fem referència a una dona o a una conjunt de dones en qualsevol tipus de text. El cas dels *documents tancats o personalitzats* (taula) n'és un bon exemple. Hi cal evitar la forma doble i usar la que correspongui segons la persona a qui s'adreça el text o a qui ens referim. Tampoc no s'ha d'utilitzar el tractament *senyoreta*, atès que comporta una discriminació respecte del masculí, que no distingeix els homes casats dels que no ho són.

Quan adreçem una carta o una circular a un conjunt conegut de persones, o quan fem servir una plantilla, hem d'aprofitar també els mitjans informàtics que permeten, amb la informació de les bases de dades, editar documents personalitzats en què el tractament i la redacció s'adaptin a la condició de dona o home de les diferents persones a qui van destinats o a qui fan referència.

Els documents d'aquest tipus més freqüents en l'àmbit de la UAB són la carta o el correu electrònic dirigits a persones concretes, i els contractes. Pel que fa als contractes, actualment el model que s'utilitza a la UAB no es personalitza segons el sexe de la persona contractada, sinó que s'hi usa la forma masculina o, a vegades, la forma doble. Caldria doncs crear dos models, un per a cada sexe, i que el programa informàtic utilitzés un model o altre segons l'opció triada en el camp «Sexe».

2. Formes genèriques i altres expressions

Quan no ens referim a una persona concreta, sempre que es pugui s'utilitzaran mots invariables pel que fa al gènere.¹ D'aquesta manera, evitarem la incomoditat i la redundància de la designació doble (*els nens i les nenes, l'home i la dona*), si bé en determinats casos pot ser apropiat utilitzar aquest recurs per tal de no repetir sempre les mateixes expressions.

Proposem	En lloc de
persona, ésser humà, individu	home
tothom	tots
autoritats municipals	alcaldes i regidors
infant, criatura	nen
bebè, nadó	nounat
qui vulgui podrà...	els qui vulguin podran...
el carné de estudiante	el carné de alumno
quienes hayan terminado...	los que hayan terminado...
todo el mundo, todas las personas	todos
los derechos de la infancia	los derechos del niño
humans, human beings	men
members of Congress	congressmen
first year students	freshmen

L'ús de la paraula *persona*, amb un adjectiu o amb una frase subordinada que la qualifiquin, ens permet disposar d'un neutre ben habitual en la llengua comuna, tant en català com en castellà, que és tan útil que ja s'ha fixat en algunes expressions del llenguatge administratiu, com ara *la persona interessada*.

¹ És a dir, *noms epicens*: substantius animats que tenen la propietat de posseir un doble gènere, que correspon cada un a un dels dos termes de l'oposició de sexe (lampista, escura-xemeneies, etc.).

Proposem	En lloc de
les persones beneficiàries	els beneficiaris
la persona interessada	l'interessat
la persona beneficiària (de la beca), la persona becada	el becari
la persona que signa	el signant
la persona usuària	l'usuari
la persona responsable de la secretaria	la secretària
las personas mayores, las personas de edad avanzada	los ancianos
las personas adultas	los adultos
las personas afectadas	los afectados
algunas personas	algunos
chairperson	chairman
the average person	the man on the street
the person we want for the job	the man we want for the job

La paraula *part* és un cas semblant al de la paraula *persona* i s'utilitza sovint en llenguatge administratiu i jurídic.

Proposem	En lloc de
la part arrendatària	l'arrendatari
la part demandant	el demandant
la parte contratante	el contratante

Per designar una pluralitat de persones d'un mateix grup, estament, categoria professional, etc. És convenient utilitzar els mots col·lectius específics.

Proposem	En lloc de
l'alumnat	els alumnes
el professorat, l'equip docent	els professors
el funcionari	els funcionaris
el professorat tutor	els tutors
el becariat	els becaris
la plantilla	els treballadors
la consergeria	els conserges
la ciutadania	els ciutadans
la descendència, la fillada	els fills
el veïnat	els veïns
la població d'Andorra	els andorrans
la població immigrant	els immigrants
el poble fenici	els fenicis
la pagesia	els pagesos
el género humano, la humanidad, la especie humana, la gente	los hombres
la juventud	los jóvenes
el electorado	los electores
la comunidad universitaria	los alumnos, los profesores y el resto de trabajadores
la gente de Madrid (La gente de Madrid es muy ingeniosa.)	el madrileño (El madrileño es muy ingenioso.)
humanity, human kind, people	men

Amb mots com ara *personal*, *cos* o *equip*, i diferents complements, també es poden formar expressions col·lectives.

Proposem	En lloc de
el personal docent i investigador, el PDI	els professors i els investigadors
el personal d'administració i serveis, el PAS	els treballadors d'administració i serveis
el personal de secretaria, la secretaria	les secretàries
el personal d'infermeria, el personal infermer	les infermeres
el cos auxiliar tècnic	el cos d'auxiliars tècnics
el cos mèdic, el personal mèdic, l'equip mèdic	els metges
el cuerpo notarial	los notarios
el personal auxiliar de farmacia	los auxiliares de farmacia
una parte del personal investigador del ICTA	algunos de los investigadores del ICTA
el cuerpo de policía	los policías

Atenció: quan el subjecte és un nom col·lectiu, es prefereix utilitzar el verb en singular.

El comitè d'empresa ha aconseguit un nou acord.

Finalment, cal vigilar a l'hora d'aplicar aquestes formes genèriques, perquè la solució no funciona en tots els contextos:

el nombre d'alumnes	* <i>el nombre d'alumnat</i>
el número de funcionarios	* <i>el número de funcionariado</i>

I sobretot cal que ens assegurem que podem utilitzar una forma genèrica, és a dir, que ens estem referint a homes i dones, i no només a dones o només a homes:

~ La persona embarassada no ha de fumar.*

* De moment la ciència encara no ha aconseguit que els homes es puguin quedar *embarassats*.

Documents

L'ús de formes genèriques és un recurs molt útil a l'hora de redactar *textos legals i normatius* (reglaments, convocatòries, convenis). En aquests textos sovint es fa referència tant a càrrecs unipersonals com a òrgans de gestió, i també al conjunt de la població. Com que es tracta de textos de redacció seguida, el sistema de separació amb barres en dificulta la lectura; per tant, és preferible fer servir formes genèriques, col·lectives o indefinides, o bé esmentar les formes masculines i femenines senceres.

Com a criteri general, en la redacció de normes preval el càrrec o l'òrgan sobre la persona concreta que l'ocupa o n'és la responsable en un moment determinat i, per assegurar la validesa general dels documents, cal tenir en compte que els càrrecs poden ser ocupats tant per homes com per dones i evitar l'ús del masculí per generalitzar.

Proposem	En lloc de
per resolució de la Direcció General de Serveis Penitenciaris	per resolució del director general de Serveis Penitenciaris
La decisión debe tomarla la jefatura de la Oficina de Prevención.	La decisión debe tomarla el jefe/a de la Oficina de Prevención.

3. Formes dobles

Quan les exigències del text o la manca d'una paraula o expressió que defineixi allò que volem expressar no ens permeten fer servir formes genèriques, podem optar per fer servir la forma femenina i la masculina. Aquest procediment també és adequat si volem incloure explícitament la referència a dones i homes dins d'un text. La referència a tots dos sexes es pot fer de dues maneres: amb les formes senceres i amb les formes abreujades.²

subscriptora o subscriptor subscriptor o subscriptora subscriptor/a

Les **formes senceres** tenen l'avantatge que no presenten la paraula femenina com a accessòria o com a afegida, sinó que totes dues formes se situen en un pla d'igualtat. Un altre avantatge de les formes senceres és que es poden llegir amb més facilitat i que s'acosten més naturalment al llenguatge comú.

En les formes dobles senceres, la paraula masculina i la femenina s'uneixen amb les conjuncions *i* o bé *o* i s'escriuen en l'ordre que es vulgui (és recomanable alternar l'ordre de les formes femenines i masculines al llarg del text).³

els nois i les noies les mares i els pares el director o directora
--

Alguns autors i autores proposen d'emprar l'article masculí i l'article femení alhora davant dels substantius plurals que facin referència a homes i dones indistintament. Tanmateix, aquesta solució presenta problemes gràfics i fins i tot gramaticals en alguns casos.

~ <i>Les i els joves</i> ~ <i>Els i les alumnes</i>
--

En català, en el cas de la salutació de circulars i cartes, la forma masculina i la femenina també es poden escriure separades per una barra inclinada o bé per una coma. En castellà, se sol separar les formes masculina i femenina amb una barra inclinada.

Amigues i amics, Amigues, amics, Estimades mares i pares, Benvolgut senyor, benvolguda senyora,
Queridas amigas / Queridos amigos: Distinguido señor / Distinguida señora:
Dear Sir or Madam, Dear Madam or Sir,

Com podem veure en la taula anterior, en anglès les formes masculina i femenina s'escriuen unides per la conjunció *or* i és recomanable que es vagi alternant l'ordre de les dues formes. A més a més, en aquesta llengua és possible utilitzar el plural sense marca de gènere (*Dear Friends, Dear Parents*). En contextos més formals, una altra alternativa bona i totalment neutra és la forma *To whom it may concern*.

² En castellà (i en català) en determinats àmbits com ara la publicitat, durant les últimes dècades del segle XX es va posar de moda l'ús del símbol @ (arrova) per englobar els dos sexes (per exemple, en casos com *alumn@s*, *vosotr@s*, etc.). Aquest signe és inadmissible i, a més a més, no resol el problema en els textos orals, ja que és impronunciable.

³ En cas que utilitzem les formes dobles poques vegades al llarg del text, podem també seguir la regla de cortesia segons la qual cadascú s'ha de referir a l'altre sexe en primer lloc, de la mateixa manera que ens han ensenyat que, si enumerem diverses persones (comptant-nos-hi nosaltres), ens hem d'anomenar en darrer lloc. Posem un exemple, *Escriu la cap d'estudis: «Hi ha d'anar acompanyat del pare, la mare o una persona que els representi legalment»*.

En el cas de les **formes abreujades**, que s'haurien de restringir, bàsicament, als impresos i als formularis electrònics, s'escriu sencera la forma masculina i, tot seguit, separada per una barra inclinada, la terminació femenina.

secretari/ària
alumno/a

Pel que fa a les terminacions de la forma femenina, el mètode més habitual per obtenir-les en català i en castellà és el següent: quan presenten variacions gràfiques (lletres, accents o dièresis) respecte a la forma masculina corresponent, es formen amb totes les lletres que hi ha a partir de la vocal tònica de la paraula, inclosa aquesta (advocat/ada; psicòleg/òloga; degà/ana; orfe/òrfena); en canvi, quan la forma femenina no presenta variacions gràfiques respecte a la masculina, aquella es forma únicament amb la darrera vocal en tots els casos (senyor/a; alumne/a; president/a; company/a).

Pel que fa als plurals, s'escriu la terminació del femení plural a partir de la vocal tònica.

professors/ores
directores/oras

Tant per a singulars com per a plurals, en el cas de masculins monosíl·labs o quan l'estalvi d'espai no és significatiu, la forma femenina s'ha de reproduir sencera:

rei/reina
nois/noies
soci/sòcia
actor/actriz

Amb tot, l'ús de les formes dobles (senceres o abreujades), una solució que resulta especialment útil en la salutació de circulars i de cartes de destinatari múltiple o indeterminat, i també en formularis i impresos, s'ha d'utilitzar amb mesura per tal de no forçar l'expressió i caure en textos artificiosos. A l'interior d'un text, només és recomanable, amb caràcter excepcional i valor marcadament emfàtic, quan s'utilitza aïlladament, i en qualsevol cas coordinant ambdues formes amb la conjunció *i* o *o*, i no pas amb una barra inclinada.

la direcció vol agrair als nois i les noies que han col·laborat en la campanya el seu esforç i la seva dedicació.

En determinats moments, però, si es vol posar èmfasi en la presència femenina, es pot usar la doble forma restringint-la a títols, eslògans, etc.

Els advocats i les advocades volem exercir en català?

Fora d'aquests casos la duplicitat, en qualsevol de les seves formes, és pràcticament inviable, ja que en resulten frases i textos totalment il·legibles.

<i>* els candidats i candidates han estat convocats i convocades a una sessió informativa</i>
<i>* els/les candidats/ates han estat convocats/ades a una sessió informativa</i>

En aquests casos caldrà utilitzar altres recursos:

les persones candidates han estat convocades a una sessió informativa
s'ha convocat a una sessió informativa les persones candidates

Coordinació i concordança en l'ús de les formes dobles

Quan cal fer una coordinació de noms relatius a persones, s'ha d'evitar que un adjectiu femení determini noms de gènere diferent. La concordança de l'adjectiu es fa amb el nom masculí, que en aquest cas s'escriu preferentment abans del femení.

els nens i les nenes més alts	<i>els nens i les nenes més altes*</i> les nenes i els nens més alts
-------------------------------	---

* El primer exemple de la columna de la dreta no es considera correcte perquè la interpretació gramatical és que solament són altes les nenes. El segon exemple, totalment correcte, podria, no obstant això, ser interpretat de dues maneres: que tant els nens com les nenes són alts o que només ho són els nens. La proposta de la columna de l'esquerra, en canvi, no permet cap tipus d'ambigüitat.

Malgrat el que acabem de dir, si l'adjectiu o participi és al començament, es pot fer concordar amb el primer substantiu:

Estimades companyes i companys

Una altra solució pot ser introduir una forma genèrica o buscar un adjectiu invariable, però cal mirar que no canviï el significat:

Proposem	En lloc de
Els obrers i les obreres d'aquesta fàbrica són persones molt atentes.	Els obrers i les obreres d'aquesta fàbrica són molt atents.
El nois i les noies han estat molt amables amb mi.	El nois i les noies han estat molt atents amb mi.
Los alumnos y las alumnas del taller son muy hábiles (capaces, competentes, etc.).	Los alumnos y las alumnas del taller son muy diestros.

Quan s'usen formes dobles, doncs, cal usar sempre una única forma d'adjectiu o de participi.

En el cas dels articles, en canvi, és convenient no estalviar-ne cap en les dobles formes coordinades amb la conjunció *i*.

els becaris i les becàries seleccionats

El cas de les dobles formes coordinades amb la conjunció *o* i amb articles determinats és més complicat, ja que, sobretot quan es fan en plural, tenen el risc que siguin interpretades com si ens referíssim a dos col·lectius diferenciats, quan realment el que volem és parlar de dones i homes conjuntament. La possibilitat de fer aquesta interpretació es pot reduir clarament si doblem el nom però no l'article.

Proposem	En lloc de
Ho han de fer els treballadors o treballadores.	Ho han de fer els treballadors o les treballadores.
El funcionari o funcionària encarregat del registre...	La funcionària o el funcionari encarregat del registre...

En aquest últim cas, una altra solució és utilitzar l'adjectiu en plural, de manera que desapareix la possible confusió:

La funcionària o el funcionari encarregats del registre...

Documents

El recurs d'utilitzar les formes dobles —ho acabem de veure— és una solució que resulta especialment útil en la salutació de *circulars* i de *cartes de destinatari múltiple o indeterminat*, i també en *formularis i impresos*, és a dir, en documents oberts. Cal, però, sempre que sigui possible, utilitzar altres recursos més econòmics i naturals, com ara expressions neutres o despersonalitzades (vegeu l'apartat 5). En el cas d'impresos, si realment cal emprar una expressió amb marca de gènere, com que l'imprès acostuma a ser un text curt i amb gran economia d'espai, podem fer servir el sistema de dobles formes separades per barres.

4. Expressions neutres o despersonalitzades

En alguns casos podem substituir denominacions referides a persones per expressions amb referents no personals.

Proposem	En lloc de
Amb la col·laboració de	Col·laboradors
Redactat per	Redactors
Us donem la benvinguda	Benvinguts
Hi ha hagut 30 sol·licituds	Hi ha hagut 30 sol·licitants
És necessari haver obtingut el grau de Matemàtiques	És necessari haver obtingut el títol de graduat en Matemàtiques
La justicia no sabe cómo abordar este problema.	Los jueces no saben cómo abordar este problema.

Documents

En documents com ara els *impresos*, en què hi ha espais per emplenar, recomanem d'encapçalar els epígrafs amb aquest tipus de fórmules neutres sense variació de gènere. Aquestes expressions també poden ser útils per a altres *textos esquemàtics*, com ara títols de llistes, taules o gràfics.

Proposem	En lloc de
Nom:	Sr./Sra.:
Cognoms i nom:	El/la sol·licitant:
Lloc de naixement:	Nascut/uda a:
Domicili:	Domiciliat/ada a:
Amb la llicenciatura de:	Llicenciat/ada en:
Con el grado de:	Graduado/a en:
País de origen:	Originario/a de:
Name:	Mr/Mrs/Miss

5. Canvis de pronoms

Omissió del subjecte

En català i en castellà, ometre el subjecte pot ser un bon recurs per evitar l'ús de pronoms amb marca de gènere per a fer referència a col·lectius o persones indeterminades:

Proposem	En lloc de
Vindran amb les seves filles.	Ells vindran amb les seves filles.
Será mejor que vengáis más tarde.	Será mejor que vosotros vengáis más tarde.

Ús de pronoms sense marca de gènere

En cas que no puguem ometre el pronom, podem intentar utilitzar pronoms sense marca de gènere.

Proposem	En lloc de
Qui vingui tindrà premi! Tothom va aplaudir. Em plau convidar-vos (a vós)...	Els que vinguin tindran premi! Tots van aplaudir. Em plau convidar-lo (a vostè)
Quienes tengan el carné... Ganará quien llegue primero.	Los que tengan el carné... Ganará el que llegue primero.

Com podem comprovar en la taula anterior, en català, el tractament de *vós* té l'avantatge respecte al tractament de *vostè* que presenta la mateixa forma tant per al masculí i per al femení com per al singular i per al plural i, per tant, permet fer servir un llenguatge igualitari sense l'enfarfegament que suposa l'ús de formes dobles. A més a més, el tractament de *vós* és el tractament tradicional i usual en llenguatge administratiu.

Així, en frases com, per exemple, «Em plau convidar-vos a la recepció que tindrà lloc...», el tractament de *vós* serveix per a un o per a diversos destinataris, siguin dones o homes. En canvi, amb el tractament de *vostè* tindríem quatre formes possibles, en funció del gènere i del nombre dels destinataris: *convidar-lo*, *convidar-la*, *convidar-los* i *convidar-les*.

Per tant, en català el tractament de *vós* ha de ser el tractament utilitzat preferentment no només en la documentació administrativa, sinó també en la documentació escrita de tota mena adreçada als estudiants (exàmens, formularis, etc.), en enquestes i qüestionaris en general i en instruccions, rètols i indicadors de tota mena (*responen les preguntes següents; no fumeu, si us plau*).

En el cas de l'anglès, la problemàtica és diferent. Com que no és possible ometre el subjecte en aquesta llengua, caldrà trobar solucions als problemes que sorgiran en l'ús dels pronoms singulars *he* i *she* i dels seus respectius possessius, *his* i *her*, per a fer referència a una persona indeterminada. Com que aquests termes tenen marca de gènere, en la majoria de casos el recurs més convenient serà passar la frase al plural, de manera que es converteixin en *they* i *their*, respectivament.

Students must hand in their projects on Friday.	Each student must hand in his project on Friday.
---	--

L'ideal és canviar tota la frase al plural, però de fet l'ús del plural *they* or *their* per referir-se a substantius singulars és cada cop més freqüent i acceptat:

Anyone who wants to join the working party should submit their name to the chairperson by e-mail. The group leader will coordinate the project. They must contact all group members.	Anyone who wants to join the working party should submit his name to the chairperson by e-mail. The group leader will coordinate the projects. He or she must contact all group members.
--	--

6. Canvis mínims de redacció

A voltes, el recurs més útil i eficient és fer petits canvis de redacció. Tot seguit, us en descrivim uns quants.

Eliminació de l'article davant de substantius de forma única per al masculí i el femení:

Alumnes de la UPC es reuneixen a... Professionals de l'ensenyament diuen...
--

Canvi del determinant amb marca de sexe per un pronom o un altre determinant que no en tingui (tothom, qualsevol, cadascú, ningú, cap, etc.):

Proposem	En lloc de
Cada sol·licitant...	El sol·licitant...
El coneixement implícit que té qualsevol parlant...	El coneixement implícit que té el parlant...
Cada miembro recibirá...	Los miembros recibirán...

Canvi de l'adjectiu per un d'invariable:

Proposem	En lloc de
Catalunya té 966.004 habitants.	Catalunya té 966.004 ciutadans.

Canvi en la pronominalització i la forma verbal:

Proposem	En lloc de
Miren d'entendre's mútuament	Miren d'entendre's entre ells
Qui sol·liciti	El sol·licitant
Qui presenti la demanda,	El demandant
Qui vulgui presentar una demanda	

Utilització de la passiva reflexa:

Proposem	En lloc de
Hem de procurar que es participi en les activitats.	Hem de procurar la participació dels nois.
La vacant per a la qual se us va entrevistar (o us vam entrevistar).	La vacant per a la qual va ser entrevistat.
Se decidirá judicialmente.	El juez decidirá.
Cuando se solicite la devolución de la fianza, se deberá aportar fotocopia de la licencia.	Cuando el usuario solicite la devolución de la fianza, deberá aportar fotocopia de la licencia.
Budgets must be submitted by the end of the month	He has to submit his budget by the end of the month

Utilització del verb en lloc de l'adjectiu:

Proposem	En lloc de
Cal decidir qui coordinarà les pràctiques.	Cal decidir qui serà el coordinador de les pràctiques.
No sabemos quién participará primero.	No sabemos quién será el primer participante.

Passar de la veu passiva a l'activa:

Proposem	En lloc de
Tenir l'obligació de complir un deure.	Estar obligat a complir un deure.
Opció c del formulari: He respost que hi tenia interès (o que m'interessava).	Opció c del formulari: He respost que hi estava interessat.
La directora de la escuela convocó a las maestras y al maestro.	Las maestras y el maestro fueron convocados por la directora de la escuela.

Utilitzar adjectius equitatius (que no connoten sexualment), com ara *infantil*, *humà*, *docent*, *juvenil*, *funcionarial*.

Proposem	En lloc de
un espectacle infantil els drets humans	un espectacle per a nens els drets de l'home
una lectura juvenil	una lectura para los jóvenes

Simplificar la redacció:

Proposem	En lloc de
Permet una lectura més fàcil	Permet una lectura més fàcil als nens
Eleccions per sufragi Per renovar el carnet, cal portar...	Eleccions per sufragi dels electors Els lectors i lectores interessats a renovar el carnet han de portar...
La directora de la escuela convocó a las maestras y al maestro, quienes acudieron... Es difícil acostumbrar-se a eso.	La directora de la escuela convocó a las maestras y al maestro. Todos ellos acudieron... Es difícil que uno se acostumbre a eso.

Documents

Les *plantilles de documents* s'han de completar amb les dades de persones determinades. Caldrà doncs utilitzar tots els recursos de què acabem de parlar per aconseguir que la plantilla pugui servir per a qualsevol persona o per personalitzar-la.

Exemple de possibles canvis de redacció (i altres canvis):

Proposem	En lloc de
<i>La direcció</i> de l'Institut Blume fa constar, a petició de <i>la persona interessada</i> , que _____ <i>ha participat en el programa per a esportistes</i> dirigit per _____ i que ha obtingut el títol de <i>monitor o monitora d'esport</i> , que <i>l'acredita com a especialista per coordinar</i> _____.	<i>El director</i> de l'Institut Blume fa constar, a petició de <i>l'interessat</i> , que <i>l'alumne</i> _____ <i>ha estat un dels esportistes inclosos</i> en el programa dirigit per <i>l'entrenador senyor</i> _____ i que ha obtingut el títol de <i>monitor esportiu</i> , que <i>acredita la seva capacitat per ser coordinador especialitzat de</i> _____.

III. Estereotips

En aquest apartat recollim una sèrie d'apunts sobre estereotips sexistes que sovint s'amaguen darrere de determinats enunciats. La intenció és reflexionar sobre aquest tema per tal de detectar aquests estereotips més fàcilment i poder eliminar-los del nostre discurs.

1. Ús asimètric dels cognoms i dels tractaments, i altres asimetries

A diferència d'altres països d'Europa, a Catalunya i a l'Estat espanyol la dona conserva els seus cognoms un cop casada. Malgrat tot, hi ha el costum de referir-se a les parelles mixtes mitjançant l'article masculí plural (acompanyat, a voltes, del substantiu *senyors*) i el cognom de l'home. En aquests casos, el que cal és fer servir termes col·lectius o desdoblaments.

Proposem	En lloc de
Ha vingut la família Galera i Potrony.	Han vingut els Galera.
Han vingut la senyora Potrony i el senyor Galera.	Han vingut els senyors Galera.
Han vingut el senyor Galera i la senyora Potrony.	

En gairebé tots els països de parla anglesa, les dones casades adopten el cognom del seu marit. Tot i això, s'ha d'evitar la pràctica de dirigir-se a una dona casada fent servir el nom complet del marit precedit per *Mrs.*

Proposem	En lloc de
Mrs Rebecca White	Mrs David White

Sovint, quan es parla d'un home només s'utilitza el cognom, mentre que quan es parla d'una dona s'utilitza o bé només el nom, o bé el nom i el cognom, o bé el cognom precedit de l'article femení *la* o de la forma de tractament *la senyora*. Evidentment, aquesta asimetria s'ha d'evitar utilitzant una designació paral·lela.

Proposem	En lloc de
Josep-Lluís Carod-Rovira i Pilar Rahola	Carod-Rovira i Pilar Rahola
Asistieron al acto Thatcher y Bush.	Asistieron al acto la Thatcher y Bush.
Puigcercós y Geli han comparecido ante...	Puigcercós y la señora Geli han comparecido ante...
McCain and Palin admit defeat	McCain and Sarah Palin admit defeat
Contact Dr. Smith or the secretary Ms. Green	Contact Dr. Smith or his secretary, Jane

Pel que fa als tractaments, el doble tractament de les dones, *senyoreta* i *senyora*, fa referència a si són solteres o casades, mentre que el tractament dels homes, *senyor*, no fa distincions entre solters i casats. Per eliminar aquesta asimetria clarament discriminatòria, evitarem l'ús del tractament *senyoreta* i utilitzarem *senyora* i *senyor*, independentment de l'estat civil de les persones a què fem referència. En el cas de l'anglès, des de fa anys s'ha desenvolupat una forma nova de tractament per a les dones, *Ms.*, actualment totalment establerta, que no fa referència al seu estat civil.

Proposem	En lloc de
la senyora Amblàs	la senyoreta Amblàs
señora Silvia	señorita Silvia
Ms. Owen	Miss Owen
	Mrs Owen

També hi ha asimetria quan en un discurs s'anomena les dones per la seva condició sexual i, en canvi, s'anomena els homes per la seva posició social:

Proposem	En lloc de
Es presenten a concurs dues candidates i tres candidats.	Es presenten a concurs tres candidats i dues dones.

Sovint s'utilitzen aposicions que tenen com a nucli el terme *dona* seguit de les denominacions que indiquen la seva posició pública (*dones militars*) per marcar el sexe. En aquest sistema, de nou la identificació social o professional de la dona passa a un segon terme i és la seva condició sexual la que preval. A més a més, és un sistema redundat, que es pot simplificar utilitzant la forma femenina o l'article femení.

Proposem	En lloc de
Les militars han protestat.	Les dones militars han protestat.
Las abogadas que asistieron a la reunión no firmaron el acuerdo.	Las mujeres abogadas que asistieron a la reunión no firmaron el acuerdo.
The congregation was addressed by the vicar	The congregation was addressed by the lady vicar

Una regla que ens pot servir per detectar les asimetries sexistes de què acabem de parlar és la *regla d'inversió*, que consisteix a substituir la paraula de la qual sospitem pel seu corresponent de gènere oposat. Si la frase resulta inadequada, probablement ens trobem davant d'un enunciat sexista. En castellà, per exemple, la paraula *mujer* com a sinònim d'*esposa* no s'ha d'utilitzar, ja que si la substituïm per *hombre*, es perd el significat d'*espòs*. Un altre exemple seria el cas de *senyoreta* explicat anteriorment; en aplicar la regla d'inversió, el corresponent masculí seria *senyoret*, un tractament amb unes connotacions ben diferents. Vegem-ne un exemple en anglès:

The committee is made up of two men and three women	The committee is made up of two men and three girls
---	---

Finalment, cal recordar que s'ha d'evitar de presentar la dona en relació de dependència de l'home quan els dos comparteixen una situació d'igualtat.

Proposem	En lloc de
En el cotxe accidentat, hi viatjaven dos matrimonis noruecs.	En el cotxe accidentat, hi viatjaven dos noruecs amb les seves dones.
Notificando el embargo a los cónyuges D. Antonio Gómez y Dña. Ana Pérez.	Notificando el embargo a D. Antonio Gómez y a su esposa Dña. Ana Pérez.
Travelling the car were two American couples.	Travelling in the car were two Americans and their girlfriends.

2. Adjectius i noms amb diferent valor semàntic si es refereixen a homes o a dones

En molts casos, no hi ha simetria semàntica entre el masculí i el femení de molts noms i adjectius, sovint perquè el femení té connotacions negatives:

Masculí	Femení
un fresco	una fresca ('prostituta')
el general	la generala ('dona del general')
verdulero	verdulera ('dona ordinària, grollera')
sargento	sargenta ('dona autoritària i de maneres brusques')
fulano	fulana ('prostituta')
un hombre público	una mujer pública ('prostituta')
golfo	golfa ('prostituta')

Possiblement, a mesura que les dones ocupin més alts càrrecs, ens familiaritzarem amb les designacions femenines i aquestes s'acabaran imposant. Un exemple clar és el del substantiu *alcaldessa*, que ha passat de significar només 'dona de l'alcalde' a significar 'dona que ocupa l'alcaldia'.

En el cas dels adjectius, a vegades el que es produeix és que hi ha una especificitat d'un adjectiu en relació amb un dels dos sexes:

Solem dir...	En canvi, no s'acostuma a dir...
La teva dona és molt bonica.	El teu home és molt bonic.
Hi ha dues noies força bufones.	Hi ha dos nois força bufons.
Deixa'm estar! Ets una bruixa!	Deixa'm estar! Ets un bruixa!
	Deixa'm estar! Ets un bruixot!
Aquella noia és una bleada assolellada.	Aquell noi és un bleada assolellada.
¡Eres una zorra!	¡Eres un zorro!
Con esa actitud, pareces monja.	Con esa actitud, pareces monje.

La solució és buscar adjectius o expressions que puguin funcionar per als dos sexes.

Proposem	En lloc de
Són uns fleumes.	Ella és una bleada i ell és un nena.
Persones molt atractives.	Dones molt boniques i homes ben plantats.
Son realmente muy fuertes.	Ella es una camionera y él muy machote.
She is a strong/independent woman.	She's very masculine.

En general, hem de trobar alternatives a l'ús d'estereotips de qualsevol tipus:

Proposem	En lloc de
She's a daring girl.	She's a real tomboy.
He's such a caring boy.	He's such a sissy.
We need someone with a caring/considerate attitude.	We need someone with a feminine touch.

3. Pressupòsits

Encara avui dia, determinades professions s'associen només als homes o només a les dones. Solen ser oficis i càrrecs en què predomina un dels dos sexes, però no necessàriament. El resultat és que s'utilitza el femení per designar feines desprestigiades i el masculí per designar feines amb prestigi. Per evitar aquesta tendència, recomanem utilitzar termes que englobin homes i dones, mitjançant alguns dels recursos que hem descrit més amunt.

Proposem	En lloc de
el personal de neteja	les dones de la neteja, les dones de fer feines
el personal infermer, el personal d'infermeria	les infermeres*
els auxiliars de vol, el personal de vol (un hoste o una hostessa de vol)	les hostesses
l'equip mèdic, el cos mèdic	els metges
aviador, aviadora	piloto (no té femení)
limpiador, limpiadora	señora de la limpieza
acompañante	señora de compañía
cleaner, cleaning staff	cleaning lady
the office staff	the girls in the office
flight attendant	air hostess

* En el cas de *les infermeres*, l'ús de la forma femenina també seria recomanable en el sentit de fer visible les dones en aquesta professió. En canvi, l'ús del masculí (*els infermers*) com a genèric seria clarament invisibilitzar les dones i treure'ls el protagonisme que sens dubte tenen en aquesta professió. Un cas similar, en català, és el de *les llevadores*, en què es considera genèric el femení, atès que encara no hi ha una forma col·lectiva d'anomenar-les (a banda que actualment és una professió majoritàriament femenina).

En algunes frases, no només es pressuposa que els subjectes a què es fa referència són d'un sexe concret, sinó que, a més a més, es pressuposa que aquests són heterosexuais:

Proposem	En lloc de
Les secretàries, els secretaris i les seves parelles han preparat un sopar de comiat per a la Marta.	Les secretàries i els seus marits han preparat un sopar de comiat per a la Marta.
A la inauguración podrán acudir los concejales y concejalas acompañados de sus cónyuges.	A la inauguración podrán acudir los concejales acompañados de sus mujeres.
Lecturers and their partners are invited.	Lecturers and their wives are invited.

IV. Consideracions finals

Al llarg d'aquest document, hem pogut veure les diferents problemàtiques que ens trobem quan volem evitar el sexisme en el llenguatge. Aquest sexisme lingüístic, recordem-ho, no és inherent a les llengües com a sistema, sinó que radica en alguns dels usos consolidats i acceptats com a correctes per la comunitat de parlants. Els usos, però, canvien i el que abans les gramàtiques i els diccionaris consideraven un error o desviació es converteix en norma. Això ens porta evidentment a la concepció de la llengua com a realitat canviant, que evoluciona en cada època per a respondre a les necessitats de la comunitat que la utilitza. En una societat com la nostra, en què es demana més igualtat entre els sexes, convé que la llengua com a producte social no només reflecteixi aquesta igualtat, sinó que també hi contribueixi.

Aquest és l'objectiu que ha vertebrat el document que teniu a les vostres mans. Evidentment, aquesta contribució no és definitiva: s'haurà d'anar revisant i modificant a mesura que la llengua, els usos i les necessitats canviïn.

V. Referències bibliogràfiques

En català

Secretaria de Política Lingüística, Institut Català de la Dona, 2005
<http://www20.gencat.cat/Autoservei/pdf/marcar.pdf>

Direcció General de Política Lingüística – UNESCO, 1992
<http://www.unescocat.org/ct/docs/llenguatgeosexista.pdf>

Universitat de Barcelona
<http://www.ub.es/criteris-cub/criteri.php?id=561>

Universitat Pompeu Fabra
<http://www.upf.edu/grec/gl/libestil/>

Universitat Oberta de Catalunya
http://www.uoc.edu/serveilinguistic/criteris/convencions/tractament_generes.html

MESTRES, J. M.; COSTA, J.; OLIVA, M. *Manual d'estil. La redacció i l'edició de textos*. Barcelona: Eumo Editorial; Universitat de Barcelona; Universitat Pompeu Fabra; Associació de Mestres Rosa Sensat; UVIC, 2007 [1995].

En castellà

INSTITUTO DE LA MUJER Y MINISTERIO PARA LAS ADMINISTRACIONES PÚBLICAS. *Uso no sexista del lenguaje administrativo*. Ministerio de Asuntos Sociales, Instituto de la Mujer, 1993.

MEDINA GUERRA, Antonia M. (coord.). *Manual de lenguaje administrativo no sexista*. Universitat de Màlaga, Ajuntament de Màlaga, 2002.

http://www.nodo50.org/mujeresred/manual_lenguaje_admtvo_no_sexista.pdf

TUSÓN, Amparo. «Diferencia sexual y diversidad lingüística». A: Lomas, C. (coord.). *¿Iguales o diferentes? Género, diferencia sexual, lenguaje y educación*. Barcelona: Paidós, 1999, pàg. 85-100.

UNESCO

<http://www.projoven.gub.uy/pag-otra-doc-relev/Documentos/lenguajenosexista%20UNESCO.pdf>

En anglès

Committee on Equality of Opportunity University College, Cork.

<http://www.ucc.ie/equalcom/language>

Virginia L. Warren (Chapman College), APA Committee on the Status of Women in the Professions

<http://www.apaonline.org/publications/texts/nonsexist.aspx>

V. Annex

Tipus de document		Freqüència de la problemàtica	Dificultat per trobar una solució	Aplicació	Difusió del document	Tipus de solució més habitual
Documents oberts	Formularis i impresos	Sempre	Fàcil	Definitiva (intranet)	Bastant	Expressions neutres o despersonalitzades: nascut a: > lloc de naixement; llicenciat en: > amb la llicenciatura de; Sr. / Sra.: > Nom i cognoms, etc.
	Plantilles de documents	Sempre	Fàcil	Definitiva	Bastant	Canvis de redacció, formes genèriques, neutres o dobles.
	Circulars i cartes de destinatari múltiple o indeterminat	Sempre	Fàcil	Constant	Variable	Tractament de vós. Formes neutres o dobles (encapçalament: Benvolgut senyor, benvolguda senyora, o Benvolguda senyora, benvolgut senyor)
Documents tancats (personalitzats)	Cartes de destinatari concret (documents personalitzats)	Sempre	Fàcil	Constant	Poca	Personalitzar: utilitzar la forma masculina o femenina d'acord amb el sexe de la persona destinatària.
	Contractes (documents personalitzats)	Sempre	Fàcil	Definitiva	Bastant	Personalitzar: dos models diferents segons el sexe o que el camp "sexe" del programa informàtic en canviï el text.

Continuació

Tipus de document		Freqüència de la problemàtica	Dificultat per trobar una solució	Aplicació	Difusió del document	Tipus de solució més habitual
Textos legals i normatius	Reglaments de departaments, estatuts, etc	Sempre	Difícil, diverses solucions	Pot ser definitiva si s'utilitza el mateix model a l'hora d'actualitzar el document.	Bastant	Formes genèriques i altres canvis de redacció.
	Convocatòries de beques, ajuts, etc.	Sempre	Difícil, diverses solucions	Pot ser definitiva si s'utilitza el mateix model a l'hora d'actualitzar el document.	Bastant	Formes genèriques i altres canvis de redacció.
	Convenis de col·laboració	Sovint	Difícil, diverses solucions	Pot ser definitiva si s'utilitza el mateix model a l'hora d'actualitzar el document.	Bastant	Formes genèriques i altres canvis de redacció.
Altres documents	Programes d'estudis i assignatures, guies de centre de l'estudiant	A vegades	Dificultat variable	Pot ser definitiva si s'utilitza el mateix model a l'hora d'actualitzar el document.	Bastant	
	Discursos institucionals	Sovint	Dificultat variable	Constant	Variable	
	Web	A vegades	Dificultat variable	Constant	Bastant	
	Tesis doctorals	A vegades	Dificultat variable	Constant	Variable	
	Exàmens	A vegades	Fàcil	Constant	Variable	
	Fulletons, cartells, etc.	A vegades	Fàcil	Constant	Variable	
	Rètols i indicadors	A vegades	Fàcil	Força definitiva	Bastant	